

Een finaalpaleolithisch en mesolithisch sitecomplex te Lommel, Molse Nete Opgravingscampagne 2010

Bart Vanmontfort, Wouter Yperman, Brecht Lambrechts, Marijn Van Gils & Ferdi Geerts

Samenvatting

Volgend op een extensieve boorcampagne (Van Neste *et al.*, 2009) werden in de perioden oktober-november 2009 en juli-september 2010 enkele zones van het steentijd sitecomplex Lommel Molse Nete aan een opgraving onderworpen. In totaal werden vijf concentraties geheel of gedeeltelijk opgegraven, waarvan drie finaalpaleolithische concentraties in een begraven positie, wellicht geassocieerd met een Usselo horizont. Twee andere concentraties bevonden zich in de bovenste horizonten van een gedeeltelijk verstoorde podsolbodem.

Trefwoorden: Limburg, Lommel, Molse Nete, Usselo, finaalpaleolithicum, mesolithicum, opgraving.

1. Situering van het onderzoek

De vallei van de Molse Nete tekent zich af als een depressie die stroomafwaarts sterk verbreedt en zich een weg baant vanaf het Kempens Plateau naar de westelijk gelegen Kempense Vlakte. Deze vallei draineert naar de Grote Nete en maakt aldus deel uit van het Scheldebekken. Ten noorden van de vallei strekt zich het landduinencomplex van de Einderheide uit waar momenteel Stad Lommel, LRM en Nyrstar een industrieterrein.

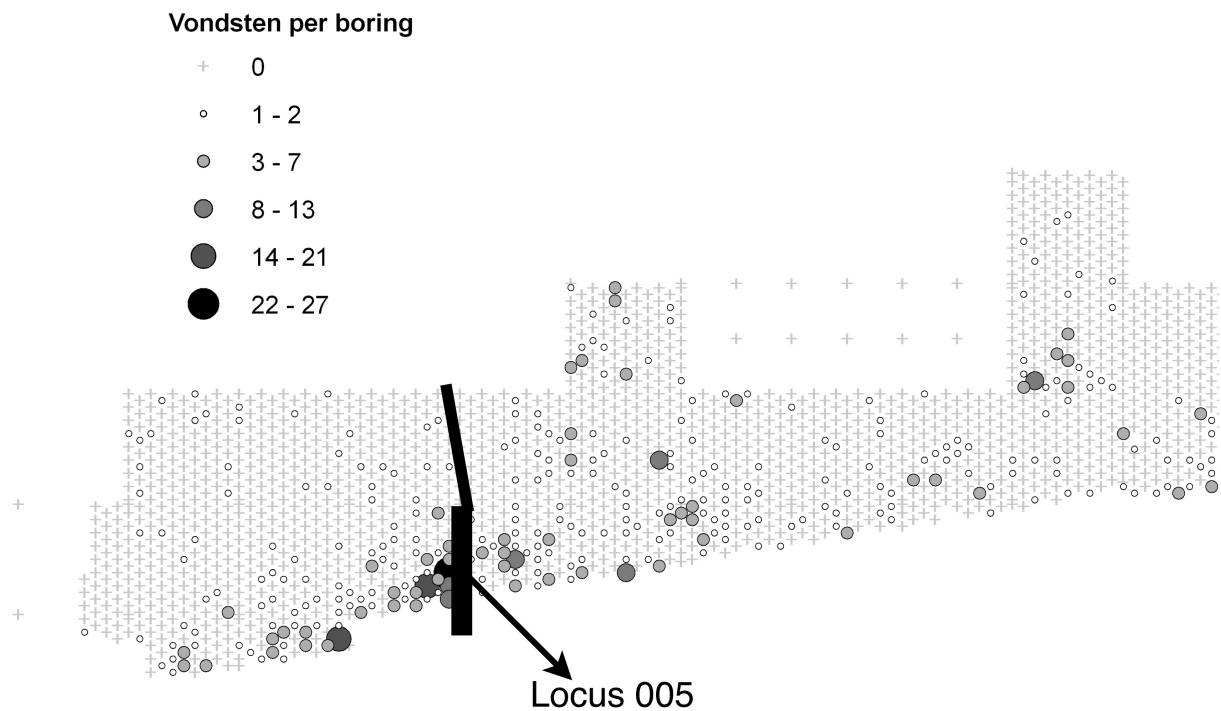
Naar aanleiding van deze plannen werd in 2009 een grootschalige boorcampagne opgezet om het terrein archeologisch te waarderen en de nood aan een eventueel vervolgonderzoek te bepalen. In totaal werd een aaneengesloten zone van bijna 12 ha onderzocht door middel van megaboringen (Van Neste *et al.*, 2009). De resultaten van dit booronderzoek maken duidelijk dat er een bijna continue aaneenschakeling is van vondstconcentraties in de gehele onderzochte zone. Er kan een ruimtelijk onderscheid gemaakt worden tussen de zuidelijke, dichtst bij de Molse Nete gelegen zone met een hogere concentratie aan positieve boringen en een noordelijke zone met een kleinere frequentie positieve boringen.

In afwachting van een definitieve regeling voor de inschakeling van archeologie in de ontwikkelingsplannen, werden eind 2009 en tijdens de zomer van 2010 reeds vijf loci geselecteerd en opgegraven (fig. 1). Ten noorden van het gebied van 12 ha werd een oppervlakteprospectie uitgevoerd. De verwerking van de opgravingsdata is momenteel lopende.

2. Methodiek

Bij de opgraving werden twee verschillende methoden toegepast. Op vier loci werd het sediment per kwart m² en per bodemhorizont uitgezeefd op een maaswijdte van 3 mm. Voor de C-horizont werd een onderscheid gemaakt in lagen van 20 cm dik. In sommige zones van de vier loci werd een zeef met een maaswijdte van 5 mm gebruikt. In die zones werd echter ook ter controle een steekproef uitgezeefd op 3 mm.

Bij een enkele cluster die in een begraven positie werd aangetroffen (locus 1), werd met het truweel opgegraven en de individuele positie van de artefacten in drie dimensies geregistreerd. De rest van het sediment werd uitgezeefd op 3 mm maaswijdte.

3. Resultaten

In totaal werden op basis van de boorvondsten vier loci geselecteerd en geheel of gedeeltelijk opgegraven. Een vijfde locus werd geselecteerd op basis van de bedreiging door de aanleg van een fietspad in het najaar van 2010. Drie loci (1 t.e.m. 3) bevatten concentraties geassocieerd met een wit gebleekte band in het bodemprofiel, op iets meer dan 50 cm onder het huidige oppervlak. Twee andere concentraties (loci 4 en 5) bevonden zich stratigrafisch daar boven, in de gedeeltelijk verstoorde podsolbodem die zich vanaf het huidige oppervlak ontwikkelde.

Ten noorden van het gebied werden bij de prospectie, naast sporadische geïsoleerde vondsten, twee concentraties aangetroffen met respectievelijk 25 en 114 vondsten. Er werden artefacten aangetroffen tot 500 m ten noorden van de in het vooronderzoek onderzochte zone.

3.1. Locus 1

De eerste locus werd geselecteerd op basis van de aanwezigheid van 3 vondsten in een verder geïsoleerde positieve boring in het noordoosten

van het onderzoeksgebied. Doel was het bepalen van de aard van de concentraties in de noordelijke zone. In de bodemhorizonten van de podsolbodem bleef het vondstenaantal beperkt tot een 30-tal op c. 25 m². Na de ontdekking van een archeologisch niveau in relatie met een afgedekte paleobodem in loci 2 en 3, werd door middel van een proefput ook in locus 1 een begraven, bleke horizont aangetroffen met artefacten. Vervolgens werd de volledige zone verdiept en werd de positie van de artefacten in 3D geregistreerd. Naast meer dan 900 artefacten in silex (waarvan ca. 8 % verbrand) werden enkele hematiet fragmenten aangetroffen (identificatie bevestigd door P. Degryse).

Bij het lithisch materiaal wordt de grondstof gedomineerd door een fijnkorrelige, donkergrijze tot zwarte vuursteen. Ook grijze, bruine en beige varianten met lichte vlekken komen regelmatig voor. De debitage wordt gekenmerkt door kernen, hoofdzakelijk voor klingproductie. Het overgrote deel van de 53 werktuigen bestaat uit stekers, en in mindere mate klingen met afgestompte boord en enkele schrabbers. Hoewel spitsen ontbreken en er geen andere diagnostische elementen aanwezig zijn, lijkt het geheel te passen in een finaal-paleolithische traditie.

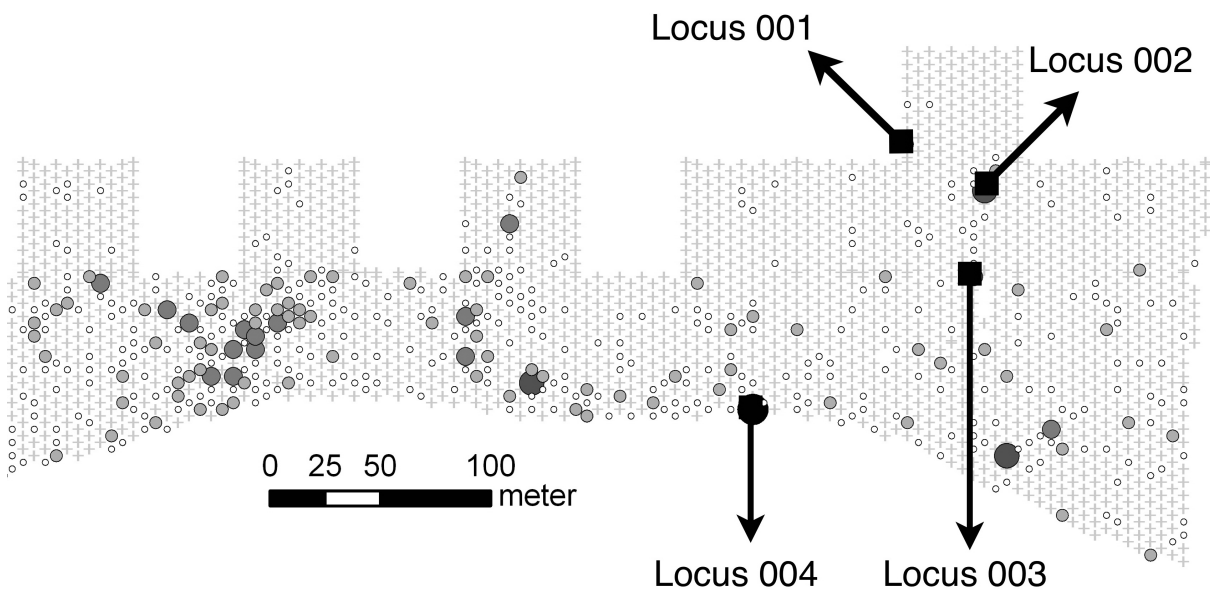

Fig. 1 – (links en hierboven) Lommel *Kristalpark*. Localisatie van de vijf loci die voor opgraving werden geselecteerd op de achtergrond van de boorresultaten (Van Neste et al., 2009).

3.2. Locus 2

Ongeveer 45 m ten zuidoosten van locus 1 werd een tweede concentratie opgegraven, bij een positief boorpunt met 16 vondsten. Reden voor de selectie van deze zone was de diepte waarop de vondsten in de boring waren aangetroffen. De meeste artefacten bevonden zich immers in een zone tussen 60 en 90 cm onder het huidige oppervlak. Opvallend bij deze locus is het bijzonder klein aantal artefacten ($N = 17$) dat met de bovenliggende podsolbodemhorizonten is geassocieerd. Bij de aanleg van deze sondering werd op deze diepte, duidelijk onder het verstoorte podsol profiel, een witte zandlaag aangetroffen waarmee heel wat artefacten geassocieerd waren. Een duidelijk afgelijnde concentratie met om en bij 700 vondsten werd in deze context volledig opgegraven op een oppervlak van c. 25 m².

Alle lithische artefacten zijn geproduceerd in vuursteen. Deze varieert van matte donkergrijze tot lichtgrijze, bruine en beige kleuren. Slechts 1,4 % van de artefacten was verbrand. De kernen worden opnieuw gedomineerd door een klingdebitage, hoewel er meer afslagen dan klingen werden aangetroffen. Slecht 5 werktuigen konden worden geïdentificeerd, voornamelijk schrabbers ($N = 4$) en een steker.

3.3. Locus 3

Iets verder naar het zuiden, op zowat 45 m afstand van locus 2 werd een derde sondering geplaatst waar een enkele boring 11 artefacten had opgeleverd. In tegenstelling tot loci 1 en 2 werd geen duidelijke bleke horizont aangetroffen in begraven toestand, wel een vage iets grijzere laag. Deze bevond zich op 30 tot 50 cm onder de top van de C-horizont van de holocene podsolbodem. Heel wat artefacten werden op dit niveau aangetroffen, terwijl slechts een 10-tal vondsten met de bovenliggende podsolbodem geassocieerd zijn. Een duidelijk afgelijnde concentratie met meer dan 800 artefacten, waarvan 15 % verbrand, werd opgegraven op een oppervlakte van c. 20 m². Alle artefacten zijn geproduceerd in een matte donker- en lichtgrijze en een gevlekte bruine en beige silex. Naast 4 schrabbers werden twee stekers en een kling met afgestompte boord aangetroffen.

3.4. Locus 4

Verder naar het zuiden werd een zone voor opgraving geselecteerd nabij een concentratie van enkele positieve boringen met een centraal boorpunt dat meer dan 20 vondsten opleverde. Er werd een klein deel van een concentratie

blootgelegd waarbij in totaal meer dan 2600 artefacten op een oppervlakte van c. 16 m² aangetroffen werden. De verticale spreiding van de artefacten omvat de bovenste 60 cm van het bodemprofiel. Dit profiel bestaat uit een betrekkelijk goed bewaarde podsol en de artefacten werden voornamelijk in de E- en B-horizonten van deze podsol aangetroffen (respectievelijk 41 en 42 %). Er werd geen begraven paleobodem geobserveerd in deze zone.

De meeste artefacten werden vervaardigd in verschillende varianten silex: van matte donker- en lichtgrijze vuursteen met vlekken tot glanzende bruine en grijze soorten. Een kleinere groep (6,3 %) bestaat uit Wommersomkwartsiet. In totaal werd op ongeveer 10 % van de artefacten sporen van verhitting gevonden. De 22 werktuigen omvatten onder andere 7 stekers, 3 driehoeken, 2 spitsen met getoucheerde basis, een spits met dekkende retouche en 2 schrabbers.

3.5. Locus 5

Locus 5 werd geselecteerd op basis van de acute bedreiging door de aanleg van een fietspad met bijhorende nutsleidingen. Het betreft een strook van ongeveer 100 m lang en 3 tot 8 m breed. In deze zone is de bodem gekenmerkt door een betrekkelijk goed bewaard podsolprofiel, waarbij enkel de bovenste 30 tot 60 cm is verstoord door een eenmalige verploeging. Hieronder werd geen begraven paleobodem waargenomen. In totaal werden in deze zone 16.589 artefacten opgegraven, waarvan de meeste behoren tot een dense concentratie in het zuidelijke deel van de onderzochte strook (c. 80 m²; fig. 2). Daar bevatten enkele van de kwart m² meer dan 100 artefacten, met een gemiddelde van 33 per kwart m². Ter hoogte van meter 15 N en 32 N zijn duidelijke grenzen waarneembaar in het aantal artefacten. Ten noorden van 15 N duikt het aantal artefacten naar een gemiddelde van 11 per kwart m². Daarbinnen kunnen een tweetal concentraties geïdentificeerd worden met densiteiten tot 105 per kwart m². Vanaf meter 32 N zakt het aantal vondsten tot een gemiddelde van 1,5 per kwart m², met heel wat lege zones. Tot het einde van de opgegraven zone,

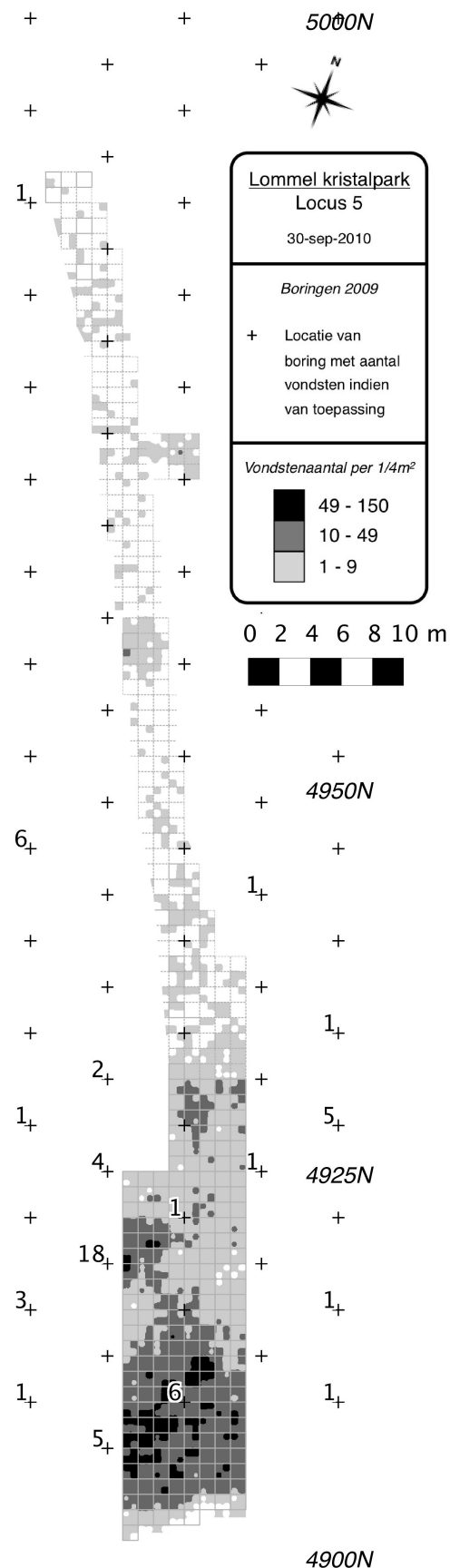

Fig. 2 – Lommel-Kristalpark, locus 5. Opgravingsplan met aanduiding van het aantal vondsten per 1/4 m².

rond meter 90 N, blijven echter sporadisch artefacten en kleinere concentraties met densiteiten tot 18 per kwart m² voorkomen en is dus geen absolute begrenzing zichtbaar.

Ongeveer 88 % van de lithische artefacten werd vervaardigd uit silex. De gebruikte silex is zeer divers en varieert van zeer fijnkorrelige, glanzende zwarte silex, tot eerder matte, bruine en grijze varianten. Een kleinere groep artefacten, ongeveer 12 % (N = 2100), werd in Wommersomkwartsiet vervaardigd. Tenslotte kunnen ook 2 objecten, gemaakt uit kwartsiet van Tienen, vermeld worden. Ongeveer 5,2 % van het materiaal is verhit geweest. De groep werktuigen, in totaal 156 artefacten, wordt vooral gevormd door de spitsen en spitsfragmenten, naast 25 eindschrabbers, 16 geretoucheerde microklingen en 5 microklingen met afgestompte boord. Bij de spitsen komen 13 segmenten, 12 spitsen met dekkende retouche, 6 trapezia en 4 driehoeken voor. Alle artefacten zijn typologisch in het mesolithicum te plaatsen en voorlopig kan geen enkel element uit deze concentratie aan het finaalpaleolithicum worden gelinkt.

4. Discussie en conclusie

Het sitecomplex langs de Molse Nete in Lommel is reeds lang gekend (Van Gils & De Bie, 2003). De omvang en waarde ervan werd bevestigd in een boorcampagne in 2009, ter voorbereiding van een industrieuitbreiding in deze zone. In afwachting van een definitieve regeling voor het archeologisch onderzoek van daadwerkelijk bedreigde terreinen, werden reeds een vijftal sectoren voor opgravingen geselecteerd.

Drie loci leverden voornamelijk vondsten op uit een begraven niveau, gelinkt aan een witgrijze band. Op basis van het voorkomen van deze witgrijze

horizont, met hier en daar wat houtskoolspikkels, en de associatie ervan met artefacten die typologisch niet misstaan binnen het finaalpaleolithicum, ligt een interpretatie van de witgrijze horizont als Usselo horizont voor de hand. De variatie van deze, tot niet meer dan een iets grijzere band in locus 3 is opvallend en geeft aan dat het traceren en identificeren van de Usselo-horizont niet eenvoudig is. Elk van deze drie concentraties is duidelijk af te lijnen en wellicht betreft het restanten van eenmalige occupatiemomenten.

Bij de twee andere geselecteerde zones werd geen begraven Usselo horizont of geassocieerd archeologisch niveau aangetroffen. Wel werden concentraties artefacten aangetroffen die met de holocene podsolbodem geassocieerd zijn en vertikaal over een diepte van c. 40 cm verspreid zijn. Typologisch kunnen deze artefacten in het mesolithicum gedateerd worden. Zowel oudere als jongere microliettypes (w.o. enkele trapezia) komen voor. Deze concentraties zijn in oppervlakte en aantal artefacten veel omvangrijker dan de begraven finaalpaleolithische clusters en een interne clustering werd vooralsnog niet opgemerkt. Op basis van deze argumenten kunnen we de werkhypothese formuleren dat deze concentraties geen restanten van kortstondige of eenmalige occupaties zijn, maar cumulatieve palimpsesten van mesolithische occupatie.

Dankwoord

De opdrachtgevers van het onderzoek zijn de bouwheren van het industrieterrein (LRM, Stad Lommel en Nyrstar). Tijdens de werken konden we rekenen op de samenwerking met hen en met het bedrijf VBG dat voor de aanleg van het industrieterrein instaat.

Oprechte dank aan iedereen die deelnam aan het terreinwerk en zijn/haar steentje bijdroeg aan het onderzoek.

Bibliografie

VAN GILS M. & DE BIE M., 2003. Een uitgestrekt Laat-Mesolithisch site-complex langs de Molse Nete in Lommel. *Notae Praehistoricae*, 23: 71-73.

VAN NESTE T., YPERMAN W., VANMONTFORT B., VAN GILS M. & GEERTS F., 2009. Nieuw onderzoek op het sitecomplex langs de Molse Nete te Lommel. *Notae Praehistoricae*, 29: 87-91.

Bart Vanmontfort
Wouter Yperman
Brecht Lambrechts
Eenheid Prehistorische Archeologie
(K.U.Leuven)
Celestijnenlaan, 200^E bus 2409
BE - 3001 Leuven (Heverlee) (België)
Bart.Vanmontfort@ees.kuleuven.be
Wouter.Yperman@arts.kuleuven.be
Brecht.Lambrechts@arts.kuleuven.be

Marijn Van Gils
Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed
& Eenheid Prehistorische Archeologie
Celestijnenlaan, 200^E bus 2409
BE - 3001 Leuven (Heverlee) (België)
Marijn.VanGils@arts.kuleuven.be

Ferdi Geerts
Erfgoed Lommel vzw
De Kolonie
Archeologisch en Historisch Museum
Kolonie, 77
BE - 3920 Lommel (België)
Ferdi.Geerts@erfgoedlommel.be